

---

a budisavai magyarok művelődési élete

(Előkészítő jegyzetek egy tanulmányhoz)

BURÁNY NÁNDOR

ALAPFOGALMAK, DEFINÍCIÓK

Kultúra, kulturális élet — szavak, fogalmak, melyeket naponta használunk, anélkül, hogy elgondolkoznánk róla, valójában mit is jelentenek. Akik foglalkoztak ezzel, akik megkísérelték meghatározni, mit jelent a szó: kultúra, azok, szociológusok, filozófusok, egymástól igen eltérő véleményre jutottak. Itt nem az a célunk, hogy kimerítően ismertessük ezeket a nézeteket, néhányról mégis szólunk röviden.

Dr. Rudi Supek egyik tanulmányában (Sociologija) foglalkozik a kultúra definíciójával is. Megjegyzi, hogy a kultúra egy mindenütt jelenlevő jelenség, amit nehéz elválasztani a többi társadalmi jelenségtől, amelyeket annyira áthat, hogy némely magyarázatok szerint teljesen ki-egyenlítődik a „társadalmival”, illetve „történelmivel”. Ezért, Supek szerint, a kultúra kétségtelenül egy „totális társadalmi tény”, egy olyan társadalmi jelenség, amelyet a társadalmi élet minden formájában megtalálhatunk, amennyiben egy meghatározott perspektívából — a kultúra perspektívájából közelítettük meg.

Supek idézi B. Tylor definícióját, amely szerint kultúra az az összetett egész, amely magába foglalja a tudást, a hiedelmeket, a művészetet, szokásokat, a jogot és minden másfajta képességet és tartós tevékenységet, amelyet az ember, mint a társadalom tagja szerez. Hasonlóan széles értelmezést adnak a kultúrának az újabb „kulturalista irányzat” képviselői is. R. Bierstedt (1963) teljesen elfogadja P. Sorokin (1947) definícióját: A kultúra egy komplex egész, amely magába foglalja mindazt, amit gondolunk, dolgozunk és bírnunk mint a társadalom tagjai. Supek szerint ebben a széles értelmezésben különösen fontos, hogy mindig olyan tevékenységről van szó, amelyet örököltünk, illetve amely mint az ember aktív beilleszkedésének eredménye jött létre, amely tehát természeténél fogva történelmi.

Supek idézi még Kluckhohn és Kelly (1945) véleményét, amelyben már kifejezésre jut a kultúra „totalitásának” a korlátozottsága is, a szerzők

ugyanis arra figyelmeztetnek, hogy a kultúra bizonyos csoportok tagjainak a privilégiuma is lehet: A kultúra az élet rajzának explicite vagy impliciten történelmileg levezetett rendszere, amelyből részesülni kívánnak mindannyian vagy csak a csoport külön megjelölt tagjai.

Az antropológusok felosztották a kultúra területét „anyagi kultúra” és „szellemi kultúra” területre. Elfogadott nézet, hogy az anyagi kultúra alatt a civilizációt értjük, a kultúra alatt pedig a tulajdonképpeni szellemi kultúrát. Amikor a mindennapi használatban kiejtjük a szót: kultúra, kulturált ember, akkor Supek szerint arra az emberre gondolunk, aki az oktatás segítségével tökéletesítette szellemét és ízlését. Egyúttal idézi D. Roustant, aki szerint a tudás a kultúra szükséges feltétele, de nem elegendő feltétele... A szellem egy különös kvalitásáról van szó, amelyre akkor gondolunk, ha kimondjuk a szót: kultúra, az ítéletről és az érzelemről...

Supek szerint a kultúra definiálásakor a társadalmi munkamegosztás mai fokából kell kiindulni, vagyis tudni kell, vajon a mi társadalmunkban vannak-e csoportok vagy szervezetek, amelyek külön kulturális tevékenységgel foglalkoznak, és hogy vannak-e külön intézmények, amelyek ezt a tevékenységet fejtik ki.

A Jugoszláv Enciklopédia (*Enciklopedija Leksikografskog zavoda*) így fogalmaz:

„A kultúra az anyagi és szellemi értékek összessége, amelyeket az ember dolgozott ki társadalmi-történelmi gyakorlatában, a természeti erők megzabolázása, a termelőerők fejlesztése és általában a társadalmi feladatok megoldása céljából.”

A nemzeti kultúráról ezt mondja a lexikon:

„Minden nemzetre jellemzőek bizonyos sajátosságok a kulturális fejlődésben. A nemzeti kultúrát egy nép történelmi tradíciói, az erkölcs, a szokások, a tudomány, a művészet és a filozófia alkotják. A nyelv a közlés alapeszköze és a nemzeti kultúra lényeges eleme.”

A kulturális intézmények, a kulturális tevékenységek tehát nyilván azt szolgálják, hogy az emberiség történetében, társadalmi gyakorlata során létrejött értékeket a ma embere számára hozzáférhetővé tegyék. Egyrészt, hogy felébresszék benne az érdeklődést a kultúra értékei iránt, másrészt, hogy különféle rendezvények útján kielégítsék az így támasztott szükségleteket.

A fenti definíciókból lényegében ilyen következtetést lehet levonni.

Az *Új Magyar Lexikon* szerint a kultúra: „1. az emberiség által történelmi fejlődése során létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége. Valamely társadalom kultúrájának színvonalában, hogy mennyire ismerete meg a természet és a társadalom törvényszerűségeit és milyen készségeket sajátított el a gyakorlat során. A kultúra anyagi és szellemi kultúrára oszlik. Az anyagi kultúrához tartoznak az anyagi termelés eszközei, tárgyai, termékei és a termelők munkakészségei. A szellemi kultúrához tartoznak a társadalmi tudatformák (tudományok, művészetek, filozófia, erkölcs, jog, vallás stb.), ezeknek gyakorlati megvalósulásai (erkölcs- és joggyakorlat, művészi alkotások stb.), a népművelés, amely a társadalmi tudatformák vívmányait szélesebb v. keskenyebb rétegek körében elterjeszti, és az emberben mindennek során kialakuló képességek...”

Tekintettel arra, hogy egy falu kulturális életével kívánunk foglalkozni, vázolniuk kellene még azokat a nézeteket, amelyek a tömegkultúrára vonatkoznak. Erről azonban csak röviden.

Antonina Kloskowska *Tömegkultúra* című könyvében többek között ezt olvashatjuk: A legáltalánosabban elfogadott jelentés szerint a tömegkultúra fogalma a kisszámú forrásból a tömegfogyasztók nagy tömegei felé egyszerre áramló, azonos vagy hasonló tartalmak közlésének jelenségeit, valamint a nagy tömegek szórakozási és játéktevékenységének egységes formáit fogja át...

A tömegkultúra elméletének és a vele kapcsolatos eddigi vizsgálatoknak a tárgya — mondja — az ember szellemi, esztétikai, valamint pihenési és játéktevékenységének, azaz szórakozási tevékenységének körébe tartozó jelenségek, amelyek különösképpen az úgynevezett tömegkommunikációs eszközök hatásával függnek össze, tehát az ilyen eszközök segítségével terjesztett tartalmak.

Végül idézzük itt még a nagy francia szociológus, G. Friedmann definícióját: Tömegkultúrán a tömegkommunikáció segítségével, az ipari civilizáció keretében a szó legtágabb értelmében vett közönség rendelkezésére bocsátott kulturális fogyasztási javak összességét értem.

ADATOK A FALURÓL

Persze, ha ezzel a kérdéssel most részletesebben kívánnánk foglalkozni, mindenekelőtt pontosan meg kellene határozni azokat az alapfogalmakat, amelyekkel ebben a definícióban találkozunk: tömegkommunikáció, civilizáció, közönség, kulturális és fogyasztási javak... Egy tudományos igénnyel készülő munkához ez nélkülözhetetlen lenne, mi azonban most nem vállalkoztunk erre.

Ezért a további elméleti fejtegetések, definíciók vázolása helyett most néhány szót Budiszaváról, a faluról, hogy jobban megérthessük, amit az itteni magyarság kultúréletéről hallottunk.

Budisava mintegy húsz kilométerre fekszik Újvidéktől, a várostól, amelyhez közigazgatásilag tartozik. A keleti irányba vezető országút mentén létesítették a század végén. Tisza Kálmán állítólag azért telepített ide kétszáz magyar családot, hogy „javítson” a vidék nemzetiségi összetételén. Az utolsó népszámlálás adatai szerint a falunak 2799 lakosa van, ebből 1403 magyar, 1169 szerb, 94 ukrán, 37 horvát. Az újvidéki falvak közül itt élnek legnagyobb számban a magyarok.

Ezért is választottuk vizsgáldásunk tárgyául Budiszavát. Milyen a magyarság kulturális élete egy faluban, amely a nagyváros tözsomszéd-ságában van, amelynek vegyes a lakossága, amelyben a magyarok vannak többségben, amelyben szerb és magyar nyelven is teljes nyolcosztályos iskoláztatás folyik.

Ezek voltak azok a tények, amelyeket már régebről ismertünk, vagyis amelyek eleve kihatással voltak arra, hogy választásunk erre a helysére esett.

Később a helyi irodán megtudtuk még, hogy a faluban 822 család él, az utóbbi években rendkívül nagy változások mentek végbe itt is a lakosság szociális összetételében: a munkaképes lakosság túlnyomó többsége munkaviszonyban van. Négyszázan-ötszázan utaznak naponta a városba,

munkahelyükre, itt helyben is van mintegy 200 munkahely. Hozzávetőleges számítások szerint a háztartások 60 százaléka munkás, 20 százaléka nyugdíjas és ugyanennyi a földműves. A háború után a német lakosság helyére betelepült boszniaiak között talán tíz földműves család sincs már.

Érdekes az is, hogy noha itt vannak a város közelében, a budisavaiak nem foglalkoznak konyhakertészettel, mint például a futakiak vagy begecsiek. A földművelés gépesítése folyamatban van, mintegy ötven traktort tartanak nyilván. A földműves lakosság itt is kiöregszik, a nyolcosztályos után alig marad itthon valaki, túlnyomó többségük megy iparra vagy középiskolába. Sokan dolgoznak külföldön is. Mutatják az épülő házakat — mindet azok építik, akik külföldről visszajöttek. Szaporodnak az autók, a tévé-készülékek. Egyszóval: iparosodik a falu, urbanizálódik.

Vizsgálódásunk tárgya szempontjából ez azért érdekes, mert ezzel javulnak a kulturális tevékenység lehetőségei, megteremtődnek a feltételek ahhoz, hogy a budisavai polgárok is nagyobb arányban (többen) és nagyobb mértékben (többet) részesüljenek abból a mérhetetlen kultúrkincsből, amely az évszázadok folyamán felhalmozódott, s amelynek az élvezéséhez előbb szükség van bizonyos jólétre, technikai eszközökre, tanulásal megszerezhető előismeretekre stb.

Persze, a jólét (és kellékei) önmagában még nem elegendő, a képzettségi szint sem. S az is igaz, hogy az új életformák, amelyeket a civilizáció — a gépkocsi, a tévé, a fürdőszoba, a mosógép, a kombájn stb. — magával hoz, hozzájárul a kulturális élet bizonyos formáinak elhalásához, meggyorsítja elsovadásukat, ugyanakkor ez a civilizáció önmagában még nem mindig és nem mindenütt serkenti az újabb tevékenységi formák kialakítását, a magasabb szintű kulturális élet iránti igényt.

Ezért most azt kellene megtudni, van-e a budisavaiaknak kulturális igényük, kielégítik-e azt, tehetik-e, hoznak-e, hozhatnak-e (anyagi) áldozatot ezért, vagy erre a helyi körülmények miatt nincs meg a lehetőség.

Az emberiség történelme folyamán roppant értékek gyűltek össze, mi jut ezekből a javakból a falu lakosainak, konkrét esetben Budisava magyarjainak? Milyen kulturális intézmények vannak itt? Milyenek a városban, mit kapnak ezektől, amelyeket ők is pénzelenek a jövedelmük egy részével? Vagy: képesek-e (munkájuk termelékenységének mai szintjén) jövedelmükből annyi pénzt kultúrára fordítani, amely elegendő a mai társadalom emberének kulturális igényei kielégítésére? És melyek ezek a (minimális vagy átlagos) igények? Érdekes kérdés az is: ha meg is van már esetleg a polgároknak erre az anyagi lehetőségük, ha el is érték az áldozatot ezt a fokát, meghozzák-e mégis a kultúráért a kellő áldozatot, hajlandók-e erre, szükségét érzik-e ennek? S ha igen, melyik kultúra az, amelyért nem sajnálják a pénzt, amely élményt jelent a számukra?

Az általános kultúr szint emelése ma társadalmi érdek, mint célkitűzés nem egy politikai okmányunkban szerepel. A társadalom tehát feladatának tartja, hogy különféle kulturális intézményeken és szervezeteken keresztül állandóan fejlessze, ébresztgesse a kultúra iránti igényt és mindjobb lehetőséget teremtsen ezek kielégítésére, azaz a kulturális tevékenységnek mind gazdagabb formáin keresztül lehetővé tegye, hogy a polgárok mind szélesebb tömegei részesüljenek a történelem folyamán létrehozott roppant értékekben.

Mennyire jutott kifejezésre és milyen eredményeket hozott ez a tár-

sadalmi törekvés Budisaván? Tény ugyanis, hogy ha általános társadalmi feladat is a kulturális színvonal emelése, az egyes helyi közösségekben, községekben és más társadalmi-politikai közösségekben sincs elegendő pénz a meglévő kulturális intézmények pénzelésére, illetve a tervezett tevékenység maradéktalan lebonyolítására. Szinte kivétel nélkül, mindenütt az a helyzet, hogy a művelődési közösségek alapjai iránt támasztott igények nagyobbak, mint amennyit azok korlátozott eszközeikkel ki tudnak elégíteni. (Persze nem biztos, hogy a tervezett tevékenységek mindig tényleges társadalmi szükségletet elégítenek ki, megtörténhet, hogy csak egy kis csoport, érdekközösség aspirációjáról van szó.) S mert így van, azok, akik a pénzt osztják, sokszor kénytelenek választani, azaz egyik igénylést (a másik rovására) elmarasztalni. Kérdés: miért, milyen kritériumok alapján? Konkrét esetben érdekes lehet: az elmúlt évek folyamán nyújtottak-e, nyújthattak-e be Budisaváról igénylést az itteni művelődési élet gazdagítására, s ha igen, mi lett azok sorsa?

ELŐSZÖR: MILÁNOVICS TIBOR ISKOLAIGAZGATÓNÁL

Kit keressen fel elsőnek az ember, ha a falu kulturális életéről akar érdeklődni? A közoktatás és a kulturális élet központja az általános iskola. Sokszor az iskola igazgatója a fő mozgatója a kulturális tevékenységnek. Én is nála jelentkezem először. Ha nem jó helyen járok, ő majd eligazít.

De Milánovics igazgató nemcsak az általános iskolát vezeti, nemcsak a kulturális életéről adhat kimerítő tájékoztatót, ő a Kommunista Szövetség helyi szervezetének titkára, a KSZ községi választmányának tagja és községi bizottságának tagja is, hogy csak a fontosabb tisztségeket említsem. Aktívan benne él a falu társadalmi életében, ennek irányításában, a művelődési életében is.

Íme, mit hallottam tőle:

Az ötvenes évek elején mint fiatal tanító került Budisavára. Akkor közös, szerb—magyar művelődési egyesület működött a faluban, ő vezette a magyar drámai csoportot, talán 60-ig, 61-ig évente előadtak egy-két színdarabot. Persze, idényjellegű volt a munka, főleg ősszel és tavasszal készültek az előadások, akkor még jobban a szülők hatása alatt voltak a fiatalok, s a bójtók idején igencsak kihalt vagy szünetelt a művelődési tevékenység is. A szereplők főleg a fiatalok közül kerültek ki, nem voltak állandóak, a fiatalok közül, fiúk-lányok, nemegyszer a színpadon jöttek, ismerkedtek össze, s aztán össze is házasodtak, utána rendszerint fel is hagytak a műkedveléssel.

A népszínmű ment legjobban, a könnyebb, vidám darabokat játszották leginkább. A Kidőlt a májusfa — ez volt az első rendezése, nem tanulta ezt a szakmát, a szereplők sem rendelkeztek nagy tapasztalatokkal, a kellékeket is maguknak kellett csinálni. Aztán Újvidéken részt vett egy rendezőtanfolyamon, még az ötvenes évek elején volt ez is. Emlékezetből idézi fel a játszott darabok címeit: Vereshajú, Botcsinálta doktor, Apuci, mamuci, babuci, Közös lakás (ezt egy másik tanító rendezte), Tévedések napja, Medve, aztán Zilahy-egyfelvonásosok, vidámestek keretében Gál- és Bogdánfi-tréfák stb. Garai Béla sokat segített nekik. Ha szükségük volt darabra, akkor neki írt, őt kérte meg, hogy küldjön, ő

már tudta, hogy milyen színművek kellene a falusi színjátszóknak, mindig választot is megfelelőt, s küldte utánvétellel a szöveget.

Az ő előadásai mellett voltak vendégszereplések is. Már a háború utáni években sokszor jött ide a szabadkai Népszínház együttese is. Nagyon hálás volt a közönség, és mindig szívesen jöttek. Néhány éve már a községi művelődési közösség pénzeli a szabadkai Népszínház és a gyermekszínház vendégszerepléseit. Évente három előadást tartanak, s minden alkalommal zsúfolt terem előtt. Hogy ez hogy sikerül? Mindent meg kell szervezni. Mindenkinnek azt mondja: Jön a szabadkai színház, gyertek el, nézzétek meg az előadást, nem bánjátok meg, hiszen itt nincs jobb magyar színház náluk. Megküldik a rölapokat, és ő minden gyerekeknek a kezébe ad egyet. El is kelnek gyorsan a jegyek, az állóhely is megtelik, vannak, akik otthonról hozzák a széket. Csak az a nagy baj, hogy a színészek számára itt egy-egy vendégszereplés nem a legkelleme-sebb körülmények között történik, ugyanis nincs öltöző. Még a hatvanas évek elején összedőlt, a helyi közösségnek akkor nem volt pénze, hogy újra felépítse. Most talán sikerül a helyi közösségtől és a művelődési közösségtől annyi pénzt összehozni, hogy felépítsék az öltözőt, korszerűsít-sék a színpadot, a világítást. Az idén talán sikerül ezt nyélbe ütni, s aztán nem kell majd a színészeknek a színpad mögött végigácsorogni az előadást, most ugyanis sokszor szék sem jut nekik.

— Nem lehet azt mondani, hogy éppen semmit sem kap a falu a kultúrából — mondja Milánovics igazgató —, de az tény, hogy inkább fogyasztók vagyunk, ami az anyanyelvi kultúrát illeti, a saját tevékeny-ségünkről nemigen lehet semmit mondani. Az iskolában működik a népi táncsoport, most ötödik éve. De azt hiszem, ha lenne a faluban meg-felelő helyiség, akkor most is össze lehetne még hozni a színiestélyt, a fiatalokat és az idősebbek közül is néhányat. Kitartás és szív kell hozzá. Hogy az ember ne kedvetlenedjen le az első balsikernél, ne hát-ráljon meg az első nehézség előtt. Igaz, hogy aki ezt csinálja, gondolom, aki vezeti, szervezi a csoportot, annak akkor nincs családi élete, minden idejét erre kell fordítsa, és végül nem kap érte semmilyen anyagi elis-merést. Akkor legalábbis így volt, ma talán fizetne is valamit a műve-lődési közösség. Mi akkor egy-egy zacskó cukrot adtunk a színészeknek, a nőknek egy tábla csokoládét, a férfiaknak egy üveg bort ajándékoz-tunk. Lelkesedésből csináltunk akkor mindent. S lehetett dolgozni. Em-lékszem rá, iskolában, tanteremben próbáltunk, takarítás után volt már, az emberek cigarettáztak, de amikor elmentünk, nem volt szabad, hogy ennek nyoma maradjon, s akkor, a próba után föltakarítottuk a tanter-met... Mikor én abahagytam, egy másik kolléga próbálta folytatni, de úgy látszik, ő nem ismerte annyira ezt az ifjúságot, az sem őt, s végül kedvét szegték az akadályok, letörték a nehézségek. Persze, nem könnyű, én is minden tapasztalat nélkül kezdtem, diákkoromban csak két kis sze-repem volt, de hát csinálni kellett, s emlékszem rá, az első próbánál hogy volt, vártam rájuk, vártam, s ők sehogy sem jöttek össze, végül azt mondtam nekik: Nézzétek, én itt voltam, vártam rátok, most elme-gyek, ha mindannyian összejöttök, majd jöjjetek el értem. És eljöttek. Aztán a kikapós lány szerepére például csak nehezen lehetett valakit találni, faluhelyen még szégyellték az ilyesmit. Az olvasópróbánál lát-tam, hogy némelyeknél az olvasás is nagyon dőcög, de fontos volt, hogy akarták csinálni, az egyiknek a sikere buzdította, serkentette a mási-

kat... Minden bemutatót telt ház előtt tartottunk, vendégszereplésre nem tudtunk vállalkozni, nem volt pénzünk se, körülményes is lett volna akkor a színpalak szállítása stb. A titellekkel próbáltunk együttműködni, aztán jártak nálunk a kaçi műkedvelők és az újvidéki-telepi Petőfi Sándor csoportja is. Többször tartott előadást az újvidéki gyermekszínház is.

Régebben gyakran felleptek itt az újvidéki énekesek, és nemegyszer a nálunk portyázó pesti együttesek is. Hogy közel a város, az több szempontból is jelentős. Ha ismertebb együttes szerepel Újvidéken, akkor sokan beutaznak az előadásra, ki kocsival, ki kombival vagy buszon. Az igazgató jelentős mozzanatnak tartja, hogy a helyi közösség tanácsa az idén a rendelkezésére álló eszközök egy részét a kultúrára fordítja, remélhető, hogy ez a gyakorlat az elkövetkező években állandósulni fog.

Budisavának nincs mozija. Az újvidékiek járnak ki, szerdán és szombaton tatranak előadást az ifjúsági otthon termében, de — többen mondják — olyan körülmények között, hogy az egy kulturális intézményhez nem illik: a fiatalok előadás alatt is cigaretáznak, beszélgetnek, kiabálnak.

Egy könyvtára is van a falunak, pontosabban: a városi könyvtárnak a fiókja ez. Vasas Jánostól tudjuk meg, hogy 3100 kötet áll a budisavai olvasók rendelkezésére, ebből körülbelül 1450 a magyar könyv, az olvasók száma 260, ebből körülbelül 120 a magyar, főleg a helyi általános iskola diákjai és középiskolások járnak ide könyvekért, vagy az olvasóterembe újságot olvasni. Évente 1000 dinárnyi értékben kapnak új könyvet a helyi közösségtől, s újabban rendszeresebben a központi könyvtártól is.

MIT MONDANAK A TÖBBIEK?

Kovács István most trafikos, ő volt a művelődési egyesület utolsó elnöke. Dolgozott már a községházán, a Žitoprometben, a szövetségben. Most itt találom a központi trafikban, amely éppen az ifjúsági otthon előtt áll, ez volt valamikor a művelődési egyesület otthona. Amíg meg nem szüntették. Fölülről, egy rendelettel. Hogy kik vagy miért?, én nem tudom — mondja, s minden szaván érezni, hogy még ma, sok év után se mindegy neki, hogy olyan sorsa jutott az egyesület, amelyért olyan sokat tettek. A Milánovics igazgató, az sokat dolgozott, kérem. Neki sokat köszönhet a falu — emlékezik vissza. Aztán a Dragica tanító néni meg a Hegedús tanító is. Ők szervezték a kultúréletet.

— A háború után kezdtem én az egyesületben dolgozni — mondja —, akkor volt pénzünk is, kiterveztük szépen, hogy majd berendezünk egy kerthelyiséget, kertmozit. Emlékszem rá, motoron mentem el itt a nyárfaintézetbe, hoztam négy nyárfát, elültettük őket sorba a kerítés mentén. aztán majd megmutatom, most már megnöttek, beárnyékolják az egész udvart, aztán hordtuk a salakot, simítottuk, hengereltük. Gondoltuk, ki-betonozzuk, hogy lehessen táncolni, aztán nyáron, az idényben majd kiadjuk egy vendéglősnek, így lesz pénzünk is. Aztán az ifjúság átvette, és nem lehetett többé beleszólni semmibe. Ami most van, az nagyon kevés. Én azelőtt bejártam a kultúrközpontba, válogattam a filmeket, szerveztem a vendégszerepléseket...

...Most már évek óta semmi sincs, nehéz lenne újra összeszedni az embereket. Talán ha lenne otthona az egyesületnek, akkor még sok mindent lehetne csinálni. Az ifjúsági otthon terme kicsi, zsúfolt, a fiatalok fegyelmezetlenek, előadás alatt is kiabálnak, cigarettáznak. Azelőtt jobban vigyáztak a rendre, szükség lenne egy felelős emberre. Építeni kellene egy művelődési házat. Az ifjúsági otthon este hatig nincs nyitva, a fiatalok kocsmáról kocsmára járnak. Most van itt egy ringlispil, ez a szórakozás. De az idősebbek egyáltalán nem tudnak hova menni. Nincs egy hely, ahol összejöhetnének. Csak a kocsmá. Vagy a templom. Pedig ha lennének színelőadások, közönség itt mindig lenne. Régen is volt. Mindig megtelt a terem. Most is, ha meghallják, hogy a telepen (Újvidéken) rendeznek valami érdekesebb előadást, sokan bemennek, hogy megnézzék... — Gondolkozik, emlékei között kutat. Aztán: — Lendíteni kellene valamit a dolgon, hogy ne maradjunk le. Így bezárkóznak az emberek. Azelőtt még szívesen mentek az otthonba. A fiatalok között sem volt nemzetiségi probléma. Egy fedél alatt volt az egyesület, nekünk az jó volt.

Mikor búcsúzik tőle, amíg fogjuk egymás kezét, még megkérdi: — Akkor gondolja, lesz itt még valami? Megindul megint?

Nem fiatal már, de most fiatalosan csillog a szeme.

Moldvai Károly tevékeny tagja volt az egyesületnek. Ő úgy emlékszik rá, azért szűnt meg az egyesület, mert a tagság utóbb már nem fejtett ki szinte semmilyen tevékenységet, csak a vezetőség maradt már, ezért adták át az otthont az ifjúságnak.

A Kidőlt a májusfában szerepelt először, ez volt az első komolyabb szerepe. — Rám is dőlt a májusfa — mondja nevetve. Itt ismerkedett meg a lánnyal, aki most a felesége. Egy másik szereplő nevét is említi. Arra meg rádőlt a közös lakás. Az abban szerepelt a későbbi feleségével. Gyorsan elő is kerül a Sulhóf-színmű 1953-as kiadása, ebből tanulta a szerepet. Felesége a fényképek közül előkeresi azt a csoportképet is, amelyiken a Májusfa szereplői vannak. Számoljuk: tizennyolc szereplő, a rendező és a sűgó. A szereplők közül hét még Budisaván van. A többiek? Van olyan is, aki Ausztráliában kötött ki...

Persze, nem ez volt az első találkozása a színházzal. Már harmadikos elemista korában kapott egy szerepet, Jankovics Antal tanította, aztán még többször az iskolában, majd Újvidéken járt gimnáziumba, s utána, amikor visszajött Budisavára, Milánovics tanító újra beszervezte. Sok minden volt akkor, sokféle előadást készítettek az egyesületben. A Májusfa után játszott még egy darabban, miután összeházasodtak. És nemcsak színdarabok voltak. Írt egy paródiát is, arról, hogy milyen sárosak a budisavai utcák, most is emlékszik a szövegére.

— Hogy mégis, csak úgy egyszerűen abba lehetett hagyni? Nem ment egyszerre. Évekig tevékenykedtünk mi, aztán hiába, csak öregszik az ember, elkényelmesedik, egyszer az egyik nem akar, máskor a másik nem ér rá, vagy a feleségének van valami kifogása, meg a tanító bácsi is, mióta igazgató lett, több a dolga, erre nem jut ideje. Ezt meg nem tudja csinálni mindenki. Jó ember kell, mert ha egy rossz szót szól a műkedvelőknek, azok nem jönnek többet. Ismernie kell mindenkit, hogy tudja, kivel hogyan kell beszélni... Mi azért, néhányan egy ideig még muzsikáltunk az otthonban, vasárnap este a táncon, tavaly decemberben

hagytuk abba. Hogy kezdődött ez a tánc is régen? Előbb a tanítók álltak össze, ők muzsikáltak, aztán lassan betanultak a fiatalok, belőlük is kített egy zenekar. Most ezt is abbahagytuk. Pedig jó volt ez, nem is a 40 dinár miatt, amit vasárnap esténként kaptunk.

— Össze lehetne-e még hozni egy együttest? Azt hiszem, szükség lenne erre, igaz, nem lenne könnyű, de a régi gárdával talán. Egy jó szervezővel. Az hiányzik. Szereplő lenne. Látja, a plébános is készített egy darabot, még vendégszerepelni is voltak vele. Nálunk az is baj volt, hogy sosem mentünk vendégszerepelni. Nem tudom, miért volt úgy, de sokat fáradoztunk, amíg elkészítettünk egy előadást, s aztán itt helyben egyszer felléptünk vele és kész. Kár volt, hogy a kész darabbal nem mentünk sehova, a szereplők hiányolták a többszöri szereplést. Persze, akkor bajosabb volt a szállítás, a közlekedés. Ma már hányunknak van gépkocsija, nem lenne probléma tíz-tizenöt színészt elvinni valamelyik szomszéd faluba vagy messzebb. Akkor a vezetőség nem vállalhatta a költségeket, a vendégszerepléssel járó kockázatot. Sok minden megváltozott azóta. Először baj volt a közönséggel is, nem értette a darabot, nemigen tapsolt. Ma sokkal hálásabb, a szabadkai színészeket mindig nagyon megtapsolják. Hacsak tehetem, én is megnézem minden előadásukat... S ha hozzámvaló gárda lenne, s az időm engedné, mért ne szerepelnék én is újra?! Külön megterhelés volt ez akkor is, mégis csináltuk. Volt az embernek kimenője, tudott hova menni. A próbán mindig összejöttünk, előre tudtam, hogy ez is, az is ott lesz, fiúk, lányok, akikkel ott találkozhatok. Az ember ráharap valahogy a műkedvelésre, megszereti. Így most hová menjünk itt? Félóránként jár a busz Újvidékre, aki színházba, sőt aki moziba akar is menni, felül a buszra, vagy megy gépkocsival. Ha magyarországi vagy más érdekes csoport vendégszerepel ott, akkor gyakran találkozunk a földijeinkkel. Arra nem lehet számítani, ami itt van. A rádió, a tévé, most már a magyart is fogjuk, kifinomította az emberek izlését, különbséget tesznek a jó és a rossz között. Persze, a beutazás nem lehet túl gyakori, s akkor mi marad, ülünk otthon a tévé előtt.

SZERVEZŐ KERESTETIK...

Hiába, megint arra kell gondolnom, hogy egy-egy műkedvelő csoport tevékenysége még nem elégíti ki a falu kulturális szükségletét, de tény az is, hogy évi három-négy vendégszereplés, színielőadás egy száz ülőhelyes teremben — ez is nagyon kevés. Ezeknek az embereknek itt már egy kicsit többre lenne idejük, pénzük és igényük is. Talán.

Tudom, a faluban nem lehet képtárat létesíteni, de van ebből néhány a városban, s a jól szervezett, megfelelő szintű ismereteket nyújtó képtárlátogatások, egy-egy módszeresen előkészített ciklus formájában, hasznosak lehetnének.

Úgy tűnik, hiányzik egy ember, aki a szükségletek, a reálishan felmért szükségletek és tervek alapján állandóan gondoskodna itt a kellő kulturális tevékenységről, műsorról. Persze, mindenekelőtt a szükségleteket kellene megállapítani, felmérni. A klasszikus formák helyett vagy mellett újabbakra is szükség van. Az utóbbi években itt is megindult az építkezés. Talán mégsem egészen magánügy, ki milyen lakóházat épít, ho-

gyan rendezni azt be, milyen ízlés szerint. Budisava és a lakáskultúra. Törődik ezzel valaki? Kell ezzel társadalmilag törődni? Tudok róla, hogy máshol intézmények rendszeres és módszeres tevékenységet fejtenek ki a lakáskultúra érdekében.

Pedig vannak itt, akiknek nem mindegy, hogyan néz ki a falu. A kultúráról, illetve a hiányáról tanúskodik az is, hogy noha szélesek az utcák, nincsenek virágágyak a házak előtt. Sok más faluban így van ez már. Valakinek az fáj, hogy három temető van, s éppen a német a legrendezettebb. Mért tudják azt úgy rendben tartani? Illetve, mért nem a másik kettőt is? Jó jel, hogy ez nyugtalanítja az embereket? Meg az is, hogy Budisava története odakint s németül jelent meg először?

Galambos László már csak hét végén jár haza Budisavára, de szívében viseli a falu kulturális életének ügyét. Ott volt akkor is, amikor megszűnt a művelődési egyesület, ahogy mondja, neki is benne volt a keze abban, hogy az ifjúság vette át az otthont, de az egy természetes, szükségyszerű lépés volt — magyarázza —, hiszen akkor már nem volt ott semmiféle kulturális tevékenység, éppen csak a tánc az ifjúságnak.

— Talán nem is az egyesület megszűntetésével kell magyaráznunk a tevékenység leállását — mondja —, talán inkább az ötvenes években kell a bajokat keresnünk, amikor az akkori politikának megfelelően egyesítették a szerb és a magyar egyesületet, ezután következtet be fokozatosan az elhalás, noha egy ideig a magyar drámai csoport még igen aktív volt. De aztán ők is abbahagyták a munkát. Azt hiszem, most megváltozott a helyzet, a hangulat és létesíteni kellene újra egy kulturális egyesületet. Megvan az anyagi lehetőség és a helyiség is. Az ifjúsági otthon mellett ugyanis ott van a KÖR, amely ugyan a templom tulajdona, de eredetileg azért épült, hogy a falu magyarjainak anyanyelvű kulturális tevékenységét ápolja. Gazdag kulturális élet folyt itt a háború előtt: dalárda, könyvtár, olvasóterem, színjátás. A pap most is fejt itt ki bizonyos kulturális tevékenységet, színjátászócsoport is van, vendégszerpelni is járnak. Politikai körökben egyesek felfigyeltek erre. Ide ugyanis csak magyarok járnak, s most felvetették a kérdést: nem akarja-e ezzel szétválasztani a szerb és magyar ifjúságot. Szerintem egy ilyen feltevésnek nincs alapja. És másrészt vannak még olyanok, akik szerint az anyanyelv és az anyanyelvű kultúra ápolása ellenkezik az elveinkkel.

— Többen kérdezték már tőlem, milyen jogi alapja, feltétele van annak, hogy ismét megalakuljon a magyar művelődési egyesület. Azok kérdezik ezt nagyobbára, akik a templom mellett kialakuló tevékenységben is részt vesznek. Nyilván az oktatási társadalmi-politikai szervezetekben kellene felmérni, mit jelentene, milyen következményekkel járna, ha újra megalakítanák a magyar egyesületet. Én Budisavát képviselem a közösségi művelődési közösségben, és úgy látom, hogy itt megvan a készség arra, hogy anyagilag is jelentősen segítsék Budisaván a kulturális élet fellendítését. A szabadkai Népszínház például az idén hat előadást tart, a gyermekszínház kettőt, a munkásegyletem is kilátogatna némely programjával, s most hozzájárul a közösség a színházterem adaptálásához is.

— Egyszóval több tényező is olyan irányban hat, hogy remélhetjük a falu művelődési életének feléledését. Elmúlt például már az az idő, amikor a tévé otthonfogta az embereket, most már inkább menni akarnak, közös szórakozás után vágynak, s ez fontos feltétel. Másrészt, a társa-

dalmi-politikai hangulat megfelel ahhoz, hogy az egyesület újjáalakuljon. Szerintem lehetne a KÖR-ben is az otthona. Ha a helység az egyháze is, azért még nem kellene, hogy az egyesület is az ő hatása alatt legyen. Úgy gondolom hát, hogy megvannak a feltételek az egyesület megalakítására, az emberek is szükségét érzik ennek, az idősebbeknek a faluban nincs hova menniük, s most a politikai szervezeteken múlik, hogy állást foglaljanak...

— Tény, hogy a szabadkaiak hat előadása még nem sok, de igaz az is, hogy a budisavai értelmiség, a tanügyi munkások nagy része szinte semmilyen érdeklődést sem mutat a művelődési élet, a rendezmények iránt. A szabadkaiak előadásaira se mennek el, a Milánovicsékon kívül. Egy részük nem is lakik ott, hanem naponta utazik Újvidékről. Más részük vidékről jött, s talán még nem érzi teljesen magáénak a falut. Érdekes viszont, hogy több budisavai származású, egyetemet végzett ember más községben dolgozik, és élénk kulturális vagy társadalmi tevékenységet fejt ki. Budisaván tehát elsősorban az ipari munkásság és a földművesek azok, akik most igénylik a gazdagabb kulturális életet, az ő szükségleteik figyelembevételével kellene intézkedni. Az utóbbi években meggyorsult az iparosítás, illetve a fiatalok mind nagyobb százaléka tanul vagy választ szakmát az általános iskola után. Az én nemzedékemből például senki se maradt otthon földművesnek azok közül, akik befejezték az iskolát. Az anyagi jólét is elért egy olyan szintet, amikor az emberek képesek és hajlandók is több pénzt és időt áldozni kulturális tevékenységre, azaz szükségét érzik annak, hogy az eddiginél nagyobb mértékben részesüljenek a kulturális javakból.

Novák Imre ipari munkás, a városban dolgozik, naponta utazik, saját gépkocsija van, szép háza, az idén beszerelte a fürdőszobát is. Nagyjából, azt hiszem, elérte azt, ami egy tisztességes életszínvonalhoz kell, amiért az ember gürcöl, törekszik, áldoz is, ha kell. Persze, nemcsak az üzemből kapott pénzen jött ez össze, engedélye van rá, hogy itthon, munka után is dolgozzon, s az időnyben bizony dolgozott. Bádogos, s az emberek most már, hacsak tehetik, megcsináltatják az ereszcatornát. Ez is egy szintet jelent: erre is jut pénz. Pedig az anyag bizony drága. De az életszint itt van, ez igényt is jelent, meglátszik a csinosodó házakon, s kifejezésre kellene, hogy jusson az emberek művelődési életén is.

Azt mondja:

— Itt moziba? Egyszer voltam és soha többet. Nemcsak a füst, de tudja, lógnak a kábelek össze-vissza, akkor mászkálnak, beleakad a lábuk, kirántják, megszakad a vetítés, akkor mennek, keresik, ah... Nincs itt hova menni. Szeretnék én is néha itt esténként, de hova, az ifjúsági otthon terme nem megfelelő, tizenhét milliót költöttek itt a hangszórókra, pedig mondtuk, csinálnák inkább ahelyett az utat, azt választották, ezt csak kultúrára lehet költeni, akkor meg mért nem néztek egy mozigépet, vagy a termet rendezték volna. Így most ül itthon az ember, és nézi a tévét, a filmeket, a Peytont, ez a szórakozás. Be a városba nemigen járunk szórakozni, kettőig dolgozok, hazajövök, megebédelek, akkor még ha dolgozok egy kicsit, este bizony már nehéz lenne visszamenni a városba, hogy aztán éjjel megint vezetni...

Zsadányi József fiatalember, el-eljár a könyvtárba is, az újságokat is átolvassa. Ő is azt mondja, hogy a fiatalok legnagyobb része bejár a városba moziba. Ide nem szívesen mennek. A zenekarral is baj van. Régebben jobb volt, még Újvidékről is jöttek ki táncolni fiatalok. Mit csinálnak most délután, esténként?

— Kiülnek az árokpartra, ha be van kapcsolva a hangszóró, hallgatják a zenét, beszélgetnek. Persze, néha felvetődik a kérdés, hogy miért nem lehet valamit rendezni, itt a terem, az ifjúsági otthon, de hol kinyitják, hol nem, lehetne ott lemezezni, táncolni, máshol vannak disco-klubok, szolgálhatnának fel hűsítő italokat. Úgy látszik, nincs, aki rendezze, a vezetőség nem ér rá mindig ott lenni... Biztos, hogy jó lenne az is, ha időnként szerveznének kirándulásokat, kiállításokat megtekinteni, vagy a hegyekbe fölmenni, de nincs senki, aki ezt rendezné.

És nem azért van így, mert előbb már próbálta valaki a szervezést és nem sikerült, nem volt érdeklődés?

— Nyilván, hogy az nem úgy megy — mondja Novák Imre is —, hogy jön valaki, összehívja a fiatalokat, hogy menjünk ide vagy oda. Idő kell, lehetőség, amíg összeszoknak, mire aztán megbeszélik egymás között, hogy milyen akciókat kellene szervezni.

Zsunyi József tagja a helyi közösség tanácsának és az egyházközségi tanácsnak is. Aktív tagja. A szabad idejéből áldoz a falunak, a községnek. Ezért kíváncsi voltam rá, hogy mit mond. A háza a falu szélső utcájában. Már a kiskapuból látni, hogy olyan ember, akinek igényei vannak. Szép ház, gondozott virágoskert, traktor...

Mikor elmondom, miért jöttem, azzal kezdi, hogy ő hét éves korában kezdte a kultúréletet. Baki Gyula volt itt a tanító, ő meg elsős elemista 1938-ban, mikor az első szerepben fellépett. Olyan volt az a tanító, hogy a lelkét is kiadta azért, hogy a fiatalság idejéjjen a színpadra. Ő volt rám nagy hatással. A KÖR-ben folyt akkor a magyar kulturális élet. Már régebben úgy volt — meséli —, hogy a németeknek megvolt a szervezett egyesületük, a magyaroknak meg semmi, s akkor, még az első világháború előtt, összegyűjtötték a pénzt, hogy ezt fölépítsék. Volt olvasóterem, táncterem s az ivó.

Zsunyi József az iskolával többször föllépett, hét elemit végzett és az ipariskolát, asztalosnak tanult.

— Tudja, beleéli magát az ember — meséli —, 49-ben alakult itt meg a háború után az egyesület, a plébános ideadta a KÖR-t, egy szerény összeget fizettünk neki érte, aztán 52-ben ez megszűnt, egyesítették a szerb és a magyar egyesületet, a felszerelést innen átvitték a mostani ifjúsági otthonba. A Milánovics akkor még rendezett néhány darabot, aztán azt hiszem, nemsokára meg is szűnt minden. Szünetelt a munka. A tanítók nem törődnek a fiatalokkal, csak az iskolában elvégzik a munkájukat, s aztán nem érdekli őket a többi. Lehet, hogy rossz néven is vennék, ha a szemükbe mondanánk ezt nekik. De így van. Most egy éve kaptunk új papot, gondozásba vette az ifjúságot, szívesen dolgozik vele. Télen szerveztünk egy szép akciót, nem volt itt a KÖR-ben színpad, megterveztük, az egyház finanszírozta, megvettük az anyagot és elkészítettük, darabot választottunk... Talán az lenne a legjobb, ha megalakulna itt egy művelődési egyesület. Mások szerint ez nem lenne jó, mert nem szabad az ifjúságot, a szerbeket, magyarokat — szétszedni,

mert annak akkor civakodás, veszekedés lesz a vége. Én szerintem ez nem áll, és nekünk törvény adta jogunk, hogy ápoljuk a kultúránkat, azt hiszem, tíz személynek kell aláírással kérni, és megalakul... A helyiséggel, igen, azzal egy kis baj lenne, mert az atyák ezt nem akarnák odaadni, nem akarják, hogy itt legyen. Pedig valamit kellene tenni. Az ifjúságnak nagy szüksége van rá. Mi a télen itt három színdarabot is előadhattunk volna. Előbb a Revizort készítettük, ennek nem sok a szereplője, hát majdnem összevesztek rajta, aztán választottunk egy másikat, 27-en szerepeltek benne. Nagyon nagy az érdeklődés, s biztos, hogy az új művelődési egyesület életképes lenne, csak helyiséget kellene neki találni.

— Gondolkoztam én már azon is — folytatja —, hogy nincs nekünk itt se önkiszolgálónk, se egy péküzletünk, de a futballesapatnak öltözője se, hát talán össze lehetne hozni egy művelődési házra valót úgy, hogy a földszinten lenne egy péküzlet, mellette, a Zvezdának egy önkiszolgálója, a csapatnak egy öltözője, fenn az emeleten a színházterem meg ami kell hozzá, ott aztán a magyar és a szerb előadásokat is meg lehetne tartani. A kereskedelem, a sport, a kultúra így közösen összehozhatná a szükséges pénzt, az ifjúság itt biztos, hogy sokat belesegítene...

PÉNZ, PÉNZ...

Hányan, ezrek és százezrek, milliók járnak a világot prospektussal és bedekkerrel a kezükben, hogy megismerkedjenek azokkal az értékekkel, épületekkel, festményekkel, szobrokkal, sokszor csak romokkal, amelyeket a történelem folyamán az emberiség alkotott. Fáradságot nem kímélve, az anyagi áldozatot nem sajnálva lakhelyüktől sok ezer kilométerre is elmennek az emberek, csakhogy láthassanak egy-egy műemléket.

Vagy: mi is milliókat áldozunk arra, hogy napvilágra hozzuk, kiássuk a romok alól és megmentjük a kelták, rómaiak és más népek véletlenül és sokszor töredékesen megmaradt emlékeit. Nem sajnáljuk ezért a pénzt, szükség van erre a munkára, de hol van az a másik néhány millió dinár és hol vannak azok a fanatikuskok, akik legalább olyan szenvedéllyel fognak hozzá az előkerült műkincsek népszerűsítéséhez, közkinccsé tételéhez, mint amilyen szenvedéllyel végzik az ásást a régészek. Mintha hiányzana egy láncszem.

Varga Dezső plébános azzal kezdi, hogy ő nem foglalkozik a falu művelődési életének szervezésével, nem teheti ezt, ideje sincs rá, mert a budisavai, kaçi és kovilji hívők lelki gondozásával is ő van megbízva. Ez a néhány színdarab, amit előadtak, az még nem jelent olyan magas művészi színvonalat, inkább, illetve kizárólag vallási és erkölcsi nevelés a célunk — mondja —, mondtam is már, hogy én ebbe, a kulturális élet szervezésébe nem merülhetek bele. Az azonban biztos, ennyit már tapasztaltam — folytatja —, hogy itt a fiataloknak rendkívüli tehetségük van az énekléshez, a szerepléshez, nagy kedvvel csinálnák, csak mozgatni kellene. A helyiség hiánya az nagy baj. Itt a KÖR-ben bajosan lehetne a művelődési egyesület, ez a hittanterem. Aztán tudja, hogy van, egyszer már elvették, valamilyen műhely volt itt, néhány éve, hogy

visszakaptuk, most szükség van rá, a hittanórákat nem lehet a templomban tartani, ott hideg van, egyébként is a püspökségtől kellene engedélyt kérni.

Dragan Kosanović a községi művelődési közösség titkára, nála az iránt érdeklődtem, létezik-e valamilyen elképzelés arról, milyen kell legyen egy falu, egy városi központ mellett lévő falu művelődési élete.

— Két szociológust bízunk meg azzal a feladattal, hogy látogasson meg néhány helységet és készítsen felmérést a kulturális színvonalról, a szükségletekről, igényekről. Hatszáz polgárt kérdeztek meg, az anyagot feldolgozták, s ez, illetve ennek egy rövidített változata őszre az illetékes fórumok elé kerül. Megbízunk egy architektát is, hogy járja össze a művelődési rendezvények céljára szolgáló termeket, s erről is kaptunk egy helyzetképet. Évente két-három helységben jelentős adaptálásokat végeztünk, az idén például a budisavai tizennégy millióra kerül, komolyabb munkálatok lesznek, azzal, hogy a karbantartás aztán a helyi közösségre hárul. Újdonságnak számít az is, hogy ősztől kezdve minden helységben lesz egy tiszteletdíjas alkalmazottunk, aki a művelődési élet szervezésével törődik. Javasoltuk, hogy a helyi közösségek tanácsai mellett alakuljanak meg a művelődési élet szervezésével foglalkozó bizottságok, amelyek majd regisztrálják a szükségleteket, továbbítják az igényeket. Szeretném hangsúlyozni, hogy kielégítettünk minden igényt, amely a falvakból jön, az a baj, hogy nincs kezdeményezés. Mi például javasoltuk azt is, hogy vegyenek színes tévé-készülékeket, ha a helyi közösség fizeti felét, mi is a másikat. Hogy megalakulhat-e ott a magyar művelődési egyesület? Én semmi akadályát nem látom. Eddig még senki sem kezdeményezte, de ha az emberek szükségét érzik, miért ne, most majd, ha újjáalakítjuk a színpadot, rendezzük a termet, jobbak lesznek a munkafeltételek...

Valóban lehetséges az, hogy egy faluban, ahol huszonvalahány tanügyi munkás dolgozik, egy ilyen faluban a plébánoson kívül az égvilágon senkinek sincs ideje a kulturális élettel, ennek a szervezésével foglalkozni?

Lehetséges?

Mókus Károly tanító hét éve jött Budisavára, azelőtt Szerémségben is tanítószkodott, ott is benne volt a kulturális tevékenységben, sőt már előbb, amikor a péterrévei szállásokon volt tanító.

— Már Szerémségben összegyűjtöttem a fiatalokat, vittem őket, jól szórakoztunk, én magam is. Mikor idejöttem, folytatni akartam ezt a tevékenységet. Választottam egy darabot, a Bokros uramat akartam betaníttatni, gondoltam, ez jó lesz a megismerkedésre. De rendkívül rossz körülmények között kellett a próbákat tartani, az ifjúsági otthonban, egy kis helyiségben, fűtetlen, hideg szoba, állandóan zavartak bennünket a szomszéd teremből, de azért csak dolgoztunk tovább. Egyszer akkor jött a Galambos, hogy azt mondja, nem aktuális ma már a népszínmű, találjunk valami korszerűbbet. Akkor jött az Apuci, mamuci..., én ezen változtattam is valamit, az itteni érdeklődésnek megfelelően, és elkezdtük ezt betanulni. Haladtunk is vele, de a főszereplővel valami baj történt, le kellett állni, s aztán már nem volt kedvem tovább pró-

bálkozni. Gondoltam, minek fagyoskodjak én ott esténként, amikor nem áll mögöttem senki. Érdemes akkor? Öt éve vezetem már itt a népitáncsoportot. Most itt is jelentkeznek a nehézségek, nincs anyag, itt nincs hagyomány. Az ifjúsági otthonban? Ha benéz is néha az ember, idegennek érzi ott magát valahogy, fölényeskednek vele a fiatalok. Beszélgettünk azért Moldvai Karcsival meg a többiekkel, a régiek közül, sajnálják azt a régi időt, amikor gazdagabb művelődési élet volt, de hát megváltoztak az emberek, mások ma az igények is. Mindig megnézem a szabadkaiak előadásait, valóban mindig telt ház van, de amikor a maradékiak jöttek vendégszerepelni, talán 50—60 jegy kelt el. Igaz, a KÖR-ben, az egyházi előadáson talán ötszázan is voltak, de hát tudjuk, hogy van, ha szerepel a gyerek, akkor elmegy az egész rokonság, hogy lássák. Meg az is igaz, hogy az emberek odaszoktak, a KÖR-be szívesen mennek, azelőtt is az volt a művelődési élet központja, megszokták... Mikor a tűzoltókkal is szerveztük az újévvárást — én a titkáruk voltam —, úgy volt, hogy ha a KÖR-ben tartjuk, sokan lesznek, ha az ifjúsági otthonba, akkor nem...

KULTÚRA: IGÉNY, LEHETŐSÉG, AKCIÓ

Ide még csak néhány idézetet a művelődési kongresszus anyagából. Mindenekelőtt Latinka Perović beszámolójából:

A kultúra nemzeti jellegéről szólva abból indulunk ki, hogy a kultúra általános emberi, és hogy egy nép kultúrájának értékmérője az az érték, amelyet az a kultúra valamennyi ember számára jelenthet. Egy nép azokkal az értékekkel járulhat hozzá a kultúrához, amelyek átléphetik a nemzeti határokat és szükségleteket.

Persze, nem lehet megvalósítani a kultúra szabadságát a nép szabadsága nélkül. A kultúra nemzeti jellegéről való lemondás annak elfojtásához vezet. Bármilyen elvek nevében csinálják is ezt — mindegy, hogy a régi társadalom legitimitása vagy a szocializmus nevében. A nemzetek és a nemzeti kultúrák világában ez az egyik nemzeti kultúra elnyomását jelentené a másik javára, illetve az egyik nemzet alárendelését a másik nemzet uralkodó körei részéről.

Azonban maga a tény, hogy a kultúra nemzeti, önmagában még nem jelenti azt, hogy szabad is. A kultúra leszűkítése nemzeti dimenzióira egyúttal korlátozásához és bezárkózásához vezet. Magában a nemzeti környezetben pedig, ha a nemzeti kizárólagos mércévé válik, a kultúra a nemzeti, illetve minden pillanatnyilag uralkodó politika pusztá szűkítésé válik. Ennek a kizárólagosságnak éppen a kultúra lesz az első áldozata, a kultúra, amely nem élhet csak egy nemzet keretén belül...

... Az elmaradottság igen gyakran kedvezőtlen körülményei között, vagy a nem elegendő megértés mellett az országon belül, és nem mindig kedvező külső körülmények között, megteremtődtek a lehetőségek a nemzetiségek nyelvének és kultúrájának szabad fejlődéséhez, nemzeti teljeségük kifejezéséhez Jugoszlávián belül is, együttműködésükhöz az anyanemzetekkel. Hogyan is lehetne egyébként kivonni kultúrájukat a folklór-rezervátumból, amely a kisebbségeket mindig elszigeteli, és egyúttal, és éppen ezért, gyöngén védi meg az asszimiláció veszélyétől...

Ezek a kongresszuson elhangzott gondolatok, azt hiszem, egyformán

szólnak nekünk, a nemzetiségek és a népek képviselőinek is. Megszívlelendők és irányadók a munkánkban.

A faluban folytatott beszélgetések során én nem is észleltem semmit, amiből arra következtetnék, hogy a nemzetek, nemzetiségek közötti viszonyokban itt nagyobb bajok lennének. Nagyjából azt lehet mondani, hogy pang a művelődési élet a szerbeknél és magyaroknál is.

Főleg a kezdeményezés hiányzik, a rátermett és művelt szervező egyéniség, aki szívügyének tartaná itt a falu kulturális színvonalának emelését, és képes is lenne arra, hogy összefogja az embereket, akciókat kezdjen velük, és persze, ne csak kezdjen, de kiharcolja a feltételeket is azok sikeres lebonyolításához.

Sok más hasonló, mostohább körülmények között élő faluban is találhatunk erre példát. Sok bácskai, bánáti falusi egyesületről elmondhatjuk már, hogy jól dolgozik, gazdag tevékenységet fejt ki s egy-egy színdarabot hússzor-harmincszor is előadnak például, ez sok vendégszereplést jelent, s érdekessé teszi a műkedvelők számára a munkát.

És nem a műkedvelő színjátszás az egyetlen dolog. Mikor ezeket a jegyzeteket készítettem, más ügyben fellapoztam *A magyarországi művészet történetét*, egy bekezdés nagyon idekívánczolt:

„Múzeumok létesítése Európa-szerte ekkor kerül az érdeklődés előterébe, felismerve a bennük a rejlő fontos köznevelési tényezőt. Máról holnapra szinte magától értetődővé vált, hogy a korábban alig hozzáférhető uralkodói vagy főnemesi gyűjtemények helyébe mindenki számára hozzáférhető, köztulajdonban levő gyűjtemények lépjenek. Schinkel berlini Altes Museumja, a londoni British Museum, a müncheni Glyptothek és a pétervári (Leningrád) Ermitázs gyors egymásutánban keletkeznek, bizonyítva a társadalomban végbement változást, a széles tömegek műveltség iránti igényét.”

Ez a nagy változás a múlt században ment végbe.

Némileg érzékeltetni lehet talán, mekkora lemaradást kellene behozni. Az iram, az ütem túl lassú ahhoz, hogy lépést tudjunk tartani.

Nem arra gondolok, hogy Budisaván is építsünk múzeumot, de hányan jártak ebből a faluból akár Belgárdban is a Nemzeti Múzeumban? Hány embernek támadt ez az igénye?

Az igény hiánya miatt a falusiakat, a budisavai polgárokat nem okolhatjuk. Sok mindent meg lehet magyarázni, de hogy a városi értelmiség, az írodalmárok, a művészek, ennyire nem törődnek a falu kulturális színvonalának emelésével, ez érthetetlen, erre nincs magyarázat. Nem akad, konkrét esetben, a magyarok között egyetlen fiatal színész, rendező, író, festő vagy újságíró, aki célul tűzné maga elé, hogy ebben a faluban csinál egy kisebb kulturális csodát? Újvidék közelsége előnyt kellene, hogy jelentsen, semmi esetre se hátrányt. A magyar értelmiség egy jelentős része él itt, az utóbbi időben megszaparodott a kulturális rendezvények száma is, nincs aki megszervezze, hogy a budisavaiak is ott legyenek. Nem jelenthet ez egy nemes és felemelő emberi célkitűzést?

Sok a kérdőjel. Csak egy alapos szociológiai felmérés adhatna rájuk kielégítő választ. Ezek a jegyzetek talán kiindulópontul szolgálhatnak egy tanulmány előkészületeihez: felmérni a budisavai magyarok művelődési életét, kulturális színvonalát, igényeit. Az eredmény csak viszonylagos lenne. Meg kellene csinálni ezt a felmérést a falu szerb lakosságánál is. Aztán más hasonló falvakban, hogy lehetőség legyen az összehasonlításra:

mi a különbség és mi a hasonlóság az egyes szociális rétegek esetében például, aztán mely tényezők, hol, minek a következtében, milyen irányban hatnak stb.

Milánovics Tibor nyilatkozatával kezdtük a budisavai kulturális helyzetkép ismertetését. Végül megint hozzá fordulunk. Nem véletlenül. Azok, akik itt emlékeznek még a régi tevékenységre, egyre azt mondogatják, hogyan volt akkor. Akkor sem voltak ideális körülmények. Hideg teremben próbálták a darabot. Mi csak belemelegedtünk a színpadon — mesélik —, de a tanító úr! Meg a feleségének lehetett hideg a sűgőlyukban ülni.

Tíz éve is elmúlt ennek. S az emberek nem felejtik el. Ma is emlegetik. Ma is benne reménykednek.

Nem akarok sokat magyarázkodni, a nyilatkozatok önmagukért beszélnek, de újra csak arra a jómódú parasztemberre gondolok, aki azzal kezdte, hogy ő hétéves korában szerepelt először, hogy a tanítója nagy hatással volt rá... Egy parasztembernek egy életre szóló élmény a hétéves korában játszott szerep!

És manapság nincs a faluban egyetlen tanító, aki ezt értékelni tudná? Akkor, a háború előtti években talán egy vagy kettő volt. Ma is emlegetik őket. Ma mennyivel több van, s mégis...

Mégis, itt most minden út Milánovics igazgatóhoz vezet. Azt remélik, hogy ő még összefogja majd itt a fiatalokat meg a régi gárdát. Neki most annyi a társadalmi elfoglaltsága, hogy az két embernek is sok lenne. S a mellett... Épülnek a házak a faluban, csak az orvosnak építettek itt új lakást, a tanítók közül nem kapott senki. Építkeznek, ki hogy tud. Mutatja a tenyerét, meg kell fogni a munka végét, hogy őszre beköltözhető legyen a ház...

Odaadom neki, amit eddig írtam. Mit szól hozzá? Mi maradt ki, aminek pedig az igazság kedvéért még itt a helye?

— Azt hiszem, csak az maradt ki — mondja az igazgató —, ami majd ezután következik. Én most nem akarok semmit ígérgetni, de beszélgetünk már Mókus kollégával is, hogy mégis össze kell fogjunk és megpróbálni újrakezdeni itt a művelődési életet. Én voltam az, aki többször hangoztattam, hogy nekünk itt együtt kell élni és dolgozni a szerbekkel, hogy nem lehet különválni, mert emlékszem rá, hogy régen gyakoriak voltak a verekedések. Ma ezek megszűntek. Ha van is, annak nincs nemzeti színezete. Ez nyilván az eddigi tevékenységünknek, politikánknek az eredménye. Most indítanunk kell. Úgy lenne szép, ha együtt indíthatnánk, a magyar és a szerb kulturális tevékenységet. Tudom, hogy nekem is segítenem kell, vállalom is, s ha elkezdjük, ki kell tartanunk. Hiába, régen is sok nehézség gátolta a munkánkat, s most látjuk, hogy az emberek emlékeznek rá, érdemes mégis áldozatot hozni...